

Waarnemingen aan de Pityusenhagedis (*Podarcis pityusensis*) op Mallorca

Een mannetje *Podarcis pityusensis* in Palma de Mallorca.

Foto: Bruekers

Jaco Bruekers
Theemsstraat 17
5463 AN Veghel

INLEIDING

In mei 1994 hebben twee vrienden, mijn vrouw en ik een korte vakantie gehouden op het eiland Mallorca. Een van de activiteiten daar was het bekijken van de herpetofauna waarbij de landschildpadden onze bijzondere belangstelling hadden. Er was echter ook gelegenheid een ander dier te observeren, de Pityusenhagedis: *Podarcis pityusensis*. Van nature komt deze hagedis niet op Mallorca voor. Aangenomen wordt dat de soort door de mens is ingevoerd (ARNOLD, 1979; ENGELMANN, 1985; SALVADOR, 1986; SALVADOR &

PÉREZ-MELLADO, 1984). Het motief om dit artikel te schrijven is het feit dat over het voorkomen van deze kleine halskraaghagedis op Mallorca nauwelijks iets bekend is.

De nabij gelegen kleine eilandjes van het hoofdeiland Mallorca kennen nog één andere vertegenwoordiger van deze groep, namelijk de Balearenhagedis (*Podarcis lilfordi*). Beide soorten *Podarcis* zijn inheems voor de Balearen. Hoewel wij op allerlei ogenschijnlijk geschikte plaatsen op Mallorca naar de Balearenhagedis hebben gezocht, hebben wij hem niet gevonden.

VERSPREIDING OP MALLORCA

De Balearen is een eilandengroep die wordt gevormd door de eilanden Ibiza, Mallorca en Menorca en een groot aantal kleinere eilandjes. Het hoofdverspreidingsgebied van *P. pityusensis* omvat de Pityusen, een eilandengroep gevormd door Ibiza, Formentera en talrijke kleine eilandjes eromheen.

Het afgezonderd voorkomen op de vele eilandjes heeft tot gevolg gehad dat er veel verschillende vormen zijn ontstaan waarvan er vele tot ondersoorten zijn benoemd die al dan niet door andere wetenschappers worden erkend. SALVADOR (1986) onderkent maar liefst 23 ondersoorten. Vreemd genoeg is er nog maar weinig aandacht besteed aan het

voorkomen van de soort op Mallorca. Volgens de op dit moment bekende gegevens komt de Pityusenhagedis op Mallorca slechts op drie plaatsen voor. Eén populatie leeft op een klein eiland (Las Isoletas) voor de zuidkust van Mallorca. Een andere is recent ontdekt in het noordoostelijk gelegen havenplaatsje Cala Ratjada (FRITZ, 1992). De derde, al langer bekende populatie weet zich in de hoofdstad Palma de Mallorca te handhaven (SALVADOR, 1986; SALVADOR & PÉREZ-MELLADO, 1984). Dit is ook de plek waar wij onze waarnemingen hebben gedaan.

Op dit moment is niet duidelijk tot welke ondersoort de Mallorca-vorm moet worden gerekend. Böhme (pers. med.) meent dat het waarschijnlijk is dat de populatie van Palma de Mallorca afstamt van dieren van het eiland Ibiza. De hagedissen zouden dan tot de nominatvorm *P. p. pityusensis* behoren. Dit is ook de mening van FRITZ (1992).

Onduidelijk is ook hoe deze hagedissen op dit eiland zijn beland. Wellicht is er een verband tussen het voorkomen van deze hagedissen en de aanvoer van bouwmaterialen die in het verleden gebruikt zijn voor de verschillende historische bouwwerken.

BIOTOOP

De eerste hagedissen vonden we toevalig op de rand van een oude stadswal bestaande uit kalkzandsteen. De vindplaats maakt deel uit van een van de toeristische attracties van de stad. De muren, van soms wel dertig meter hoog, zijn slechts op bepaalde plaatsen spaarzaam begroeid (met o.a. Rode Valeriaan (*Centranthus ruber*), Klimop (*Hedera helix*), Vijg (*Ficus carica*) en grassen), vooral daar waar gaten en spleten aanwezig zijn. In bepaalde hoeken met uitsparingen heeft zich meer begroeiing gevestigd. Zo'n plaats fungeert tevens als verzamelplaats voor allerlei zwerfafval

Biotoop van *Podarcis pityusensis* in Palma de Mallorca.

Foto: Bruekers

zoals papier, blikjes en plastic zakken. De hagedissen vond ik meestal in de buurt van deze begroeide stukjes. Bij de plaatsen met de meeste dekking, met name bij de gedeelten met klimop-begroeiing, was de dichtheid vrij hoog.

Verbazingwekkend was het om te zien dat de vele toeristen de bijzonder fraaie hagedissen niet eens opmerkten. Hun aandacht richtte zich volledig op het uitzicht. Ondanks het feit dat deze hagedissen aan mensen gewend waren, bleven ze uiterst waakzaam en vluchtten ze weg bij de minste verdachte beweging. Slechts één keer hebben wij een Pityusenhagedis op een andere lokatie in de stad waargenomen, namelijk in een park op ongeveer één kilometer afstand in westelijke richting vanaf de eerste vindplaats. Helaas kan ik over de verdere verspreiding van deze hagedis in of in de omgeving van Palma geen uitspraken doen.

Ons is niet bekend waaruit het voedsel van deze hagedissen bestaat. Gedurende de periode dat de waarnemingen werden gedaan kon ik slechts als potentiële prooidieren pissebedden, een aantal wespen, mieren en vliegen ontdekken. Niet uitgesloten is dat een deel van de voedselbehoefte door plantaardig materiaal wordt aangevuld. Dit is trouwens geen onbekend verschijnsel bij deze soort (SALVADOR, 1986).

Overigens heb ik in deze biotoop een voedselconcurrent gezien. Nabij een zonnend vrouwtje van *P. pityusensis* werd ook een zonnende Muurgekko (*Tarentola mauritanica*) waargenomen. Beide dieren reageerden niet op elkaar.

UITERLIJK

De tekening van de Pityusenhagedis op Mallorca bleek uiterst variabel te zijn. Hierdoor is het zeer moeilijk een algemeen beeld te schetsen. In alle gevallen is de basiskleur van de rug mosgroen waarbij de groene kleur tot aan de buik-

zijde kan doorlopen. Er is echter ook een mannetje gezien met een uniform groene rug en bruin gekleurde flanken. Beide geslachten zijn op de rug en flanken over het algemeen zwaar getekend. Overigens heb ik geen exemplaren waargenomen die neigden tot melanisme of cyanisme (zwart-, respectievelijk blauwkleuring).

Midden op de rug en op de zijkanten zijn lichte en donkere strepen herkenbaar. De donkere strepen worden gevormd door zeer onregelmatige met elkaar verbonden vlekken. De flankstreep is eveneens een onregelmatig gevlekte band op een mosgroene of zandkleurige ondergrond. Op het midden van het lichaam aan de randen van de buikschilden bevinden zich kleine blauwe vlekken. Deze vlekken zijn bij de mannetjes groter en beter ontwikkeld. De buikzijde van de mannetjes is doorgaans zalmroze van kleur en ongeflekt. Ook de vrouwtjes hebben een zalmkleurige onderzijde, maar slechts vanaf de staartbasis tot aan de halskraag. Vanaf de halskraag tot en met de kin verloopt de kleur bij vrouwtjes van roze naar zacht blauw. Het blauw van de onderkant loopt soms door tot aan de zijkant van de kop. Opvallend is dat de onderzijde van de kop vlekken vertoont.

De geslachten waren op een afstand redelijk goed te onderscheiden. De volwassen mannetjes waren duidelijk groter en zwaarder gebouwd dan de vrouwtjes. Dit is kenmerkend voor veel Europese Lacertidae.

GEDRAG

In de buurt van één mannetje bevonden zich steeds één tot maximaal twee vrouwtjes. Meermalen kon ik het volgende gedrag observeren. Zodra een mannetje een vrouwtje naderde ging hij hoog op de voorpoten staan en zette daarbij demonstratief zijn keel op. De vrouwtjes reageerden hierop onderda-

nig en drukten zich tegen de muur en maakten met de voorpoten trappelende bewegingen. Het mannetje 'beantwoordde' dit gedrag met tongelen waarna beide dieren zich een korte tijd in de zon koesterden. Dit gedrag is bekend van veel halskraaghagedissen. Eén keer is gezien dat mannetjes een territoriumgevecht leverden waarbij het dominante mannetje de indringer verjoeg. Daarbij renden ze heel behendig bliksemsnel over de verticale steile wand.

Juvenielen heb ik niet opgemerkt. Ik vermoed dat jonge hagedissen en halfwas dieren op een andere tijd actief zijn of een andere biotoop kiezen.

OVERIGE HERPETOFAUNA

Tijdens ons verblijf op Mallorca hebben wij naast Pityusenhagedissen nog meer reptielen en ook amfibieën waargenomen; ik verwijs naar de tabel.

Tabel. Waargenomen soorten op Mallorca.

Soorten	Aantal
<i>Podarcis pityusensis</i>	> 20
<i>Hemidactylus turcicus</i>	4
<i>Tarentola mauritanica</i>	> 80
<i>Macroprotodon cucullatus</i>	3
<i>Testudo h. hermanni</i>	> 60
<i>Testudo g. graeca</i>	> 10
<i>Rana ridibunda</i>	> 5

Herhaaldelijk heb ik me afgevraagd waarom opportunistische dieren met een uitgesproken aanpassingsvermogen zoals Pityusen- en Balearenhagedissen er tot op heden niet in zijn geslaagd grote delen van Mallorca te bevolken. Op Ibiza is deze hagedis namelijk in de meest uiteenlopende biotopen te vinden, van cultuurgebieden, kustgebieden, tot droge, schaars begroeide eilanden. Het landschap op Mallorca biedt talrijke ogenschijnlijk geschikte biotopen in de vorm van stapelmuren en rotspartijen. Wel is duidelijk te zien dat

Tarentola mauritanica deze geschikte biotopen nu heeft ingenomen. Deze gekko trof ik bijna overal aan zoals op huizen, in tuinen, op stapelmuren en onder stenen. Misschien is het slechts een kwestie van tijd dat *Podarcis pityusensis* op Mallorca een algemene verschijsning zal zijn.

DANKWOORD

Ik bedank Hans Wondergem voor zijn ondersteuning in het veld. Sergé Bogaerts en Piet Mantel bedank ik voor het kritisch doorlezen van dit artikel.

OBSERVATIONS OF *PODARCIS PITYUSENSIS* ON MALLORCA

The well known occurrence of *P. pityusensis* on old overgrown walls in Palma de Mallorca is mentioned. The species is imported; they originate on the Pityusic Islands and not the Balearics. The basic colour of this lizard is moss green. Their markings are very variable; individuals were found varying from uniform green, non marked, to heavily marked. The question arises why this lizard which elsewhere utilises great variety of biotopes, does not seem able to populate a larger part of Mallorca. It is, however, clear that apparently all suitable habitat is already utilised by *Tarentola mauritanica*.

LITERATUUR

- ARNOLD, E.N., J.A. BURTON, & D.E. OVENDEN, 1978. Elseviers reptielen- en amfibieëngids. Elsevier, Amsterdam.
- ENGELMANN, W.-E., J. FRITZSCHE, R. GÜNTHER & F.J. OBST, 1986. Lurche und Kriechtiere Europas. Enke Verlag, Stuttgart.
- FRITZ, U., 1992. *Podarcis p. pityusensis* (Boscá, 1883) eingeschleppt in Cala Ratjada (NO-Mallorca). Herpetozoa 5: 131-133.
- SALVADOR, A. & V. PÉREZ-MELLADO, 1984. The herpetofauna of the Pityusic Islands. In: KUHBIER, H., J.A. ALCOVER, & GUERAU D'ARELLANO TUR (red.). Biogeography and ecology of the Pityusic Islands: 429-439. Junk Publishers, The Hague.
- SALVADOR, A., 1986. *Podarcis pityusensis* (Boscá, 1883) - Pityusen-Eidechse. In: Böhme, W. (red.). Handbuch der Reptilien und Amphibien Europas. Band 2/II. Echsen III (*Podarcis*): 231-253. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.